

ΜΕΘΟΔΙΚΟ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ

Προτεινόμενες Απαντήσεις στο μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας 2012

A1. Η ποίηση του Καβάφη, ως προς τη στιχουργία μοιάζει «πεζολογική». Συγκεκριμένα, οι στίχοι είναι ελεύθεροι, σχεδόν πάντα ιαμβικοί, κατά κανόνα ανισοσύλλαβοι, χωρίς ομοιοκαταληξία και χωρίς επιμέλεια στις χασμωδίες. Ωστόσο, πολύ προσεγμένοι στη στίξη, στις περιόδους, στις παύσεις.

Η ιδιότυπη γλώσσα του ποιήματος του Καβάφη είναι ομιλούμενη από την ελληνική παροιμία της Αλεξάνδρειας (δημοτική με τύπους λόγιους και πολιτικούς ιδιοματισμούς) («έγκαρτέρησι» στιχ.3, «κάνουνε» στιχ.9), ενώ πολλές από τις λέξεις που χρησιμοποιούνται είναι «αντιποιητικές», της καθημερινής χρήσης.

Τα φάρμακα της τέχνης δηλαδή «Φαντασία και Λόγος» λειτουργούν ως σύμβολα, ως αναλγητικά φάρμακα που μπορούν να απαλύνουν, προσωρινά έστω, το άλγος που προξενεί η φθορά του σώματος και της μορφής.

B1. Πράγματι, ο τίτλος «Μελαγχολία του Ίάσωνος Κλεάνδρου ποιητοῦ ἐν Κομμαγηνή 595 μ.Χ.» είναι ένας από τους εκτενέστερους τίτλους ποιημάτων που έγραψε ποτέ ο Καβάφης. Το ποίημα γράφεται το 1918 με τον τίτλο Μαχαίρι, όταν ο ποιητής είναι 55 ετών. Ο πρώτος τίτλος υπογραμμίζει τη φρίκη των γηρατειών, αφήνει όμως ξεγυμνωμένη την προσωπική πληγή του ποιητή. Γι' αυτό ο Καβάφης σπεύδει να χρεώσει τη μελαγχολία και την οδύνη στο φανταστικό ποιητή Ίάσωνα Κλεάνδρου. Δημοσιεύεται έτσι το 1921 με τον υπάρχον τίτλο, όπου ορίζει το (ψευδο)ιστορικό πλαίσιο και τον αφηγητή και δίνει έτσι διαχρονική ισχύ στα λεγόμενά του. Θα μπορούσε να είναι ένας στίχος του ποιήματος. Η έκταση που δίνεται στον τίτλο είναι σκόπιμη, καθώς το ιστορικό άλλοθι αυτού του εσωτερικού μονολόγου περιορίζεται στον τίτλο, και έτσι η ταύτιση των δύο ποιητών γίνεται σχεδόν αναπόφευκτη. Ο Καβάφης, λοιπόν, κάνει χρήση ενός ποιητικού προσωπίου και ταυτίζεται με τον Ίάσωνα Κλεάνδρου.

Αναλυτικότερα, η μελαγχολία του τίτλου έχει απολύτως συγκεκριμένο σημείο αναφοράς: τα ορατά σημάδια της γήρανσης του σώματος με όλο τον πόνο και την οδύνη που συνεπάγεται αυτή η φυσική και αναπόδραστη κατάσταση.

Το πρόσωπο Ίάσων Κλεάνδρου είναι φανταστικό, ένας ανύπαρκτος ποιητής, μια persona του ποιητή στην οποία προβάλλει τα συναισθήματά του και τους προβληματισμούς του. Το κυριώνυμο Ίάσων παραπέμπει συνειρμικά στον ομώνυμο μυθικό ήρωα από την Ιωλκό, τον αρχηγό της Αργοναυτικής εκστρατείας, τα κατορθώματα του οποίου υμνήθηκαν αρχικά από την αρχαία λογοτεχνία (εξ ου προφανώς και η πατρωνυμική γενιά Κλεάνδρου [κλέα + ανδρός] που κάνει τον Ίάσωνα «γιο της ανδρικής δόξας», «ένδοξο»). Από την άλλη πλευρά, το όνομα Ίάσων παραπέμπει στο ρήμα ιάομαι - ωμαι που σημαίνει θεραπεύω. Όπως είναι γνωστό, ο μυθικός ήρωας κατά τη διάρκεια της Αργοναυτικής εκστρατείας συνδέθηκε ερωτικά με τη Μήδεια, μian από τις μεγαλύτερες, αν όχι τη μεγαλύτερη φαρμακεύτρια της αρχαίας μυθολογίας. Η Μήδεια ερωτεύτηκε τον Ίάσωνα και προσφέρθηκε να τον βοηθήσει στην επικίνδυνη αποστολή του δίνοντάς του αρχικά μian αλοιφή που οι αρχαίες ελληνικές πηγές αποκαλούν *φάρμακον*. Η Μήδεια κατείχε την τέχνη της αναστροφής του γήρατος και της απόδοσης της χαμένης νεότητας. Σύμφωνα δε με έναν όχι και τόσο γνωστό μύθο, η Μήδεια τεμάχισε και έβρασε το σώμα του Ίάσωνα και του ξανάδωσε τη χαμένη νεότητα. Καθίσταται, λοιπόν, φανερό ότι ο φανταστικός ποιητής Ίάσων Κλεάνδρου, δηλαδή ο Καβάφης, σκέπτεται σαν τον ομώνυμο μυθικό αρχηγό της Αργοναυτικής εκστρατείας και καταφεύγει στη δική του Μήδεια, την Ποίηση, αναζητώντας τα νηπενθή φάρμακα που θα γλυκάνουν, έστω για λίγο, τον αβάσταχτο πόνο από το φριχτό μαχαίρι της φθοράς του χρόνου.

Η **Κομμαγηνή** ήταν κάποτε ένα ανεξάρτητο κρατίδιο βορειοανατολικά της Συρίας ως το 638 που καταλήφθηκε από τους Άραβες και έγινε τμήμα της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η επιλογή του τόπου και του χρόνου δεν είναι τυχαία. Το κρατίδιο εκείνη την εποχή (**595 μ.χ.**) βρίσκεται σε παρακμή: η χρονολογία του τίτλου τοποθετεί το μονόλογο του Ίάσωνος Κλεάνδρου 53 χρόνια μετά το διαγούμισμα της Κομμαγηνής από το Χοσρόη Α' της Περσίας και τέσσερα χρόνια μετά την ειρήνη του βυζαντινού αυτοκράτορα Μαυρίκιου με τον Χοσρόη Β'. Έτσι, η φθορά του ποιητή συμπίπτει με τη φθορά του άλλοτε κραταιού κρατιδίου.

Το έτος **595 μ.χ.** είναι τυχαίο και υποδηλώνει ότι η θλίψη για τη γήρανση του σώματος και της μορφής, αλλά και η θεραπευτική δύναμη της ποίησης, είναι διαχρονική. Είναι, ωστόσο, πολύ πιθανόν ο Καβάφης με το έτος 595 μ.χ να ήθελε να δείξει ότι απέχει πέντε έτη από το τέλος της έκτης δεκαετίας της ζωής του. Επομένως, το έτος αυτό δεν αναφέρεται ίσως

ΜΕΘΟΔΙΚΟ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ

μόνον στην εποχή της παρακμής των ελληνικών κοινοτήτων της Μέσης Ανατολής αλλά και στη φθορά του ποιητή.

Συμπερασματικά, ο ποιητής, θέλοντας να αποστασιοποιηθεί από την έκφραση μιας τόσο έντονης ανησυχίας για το γήρασμα του σώματος και της μορφής του, χρησιμοποιεί το προσωπίο του Ιάσονα Κλεάνδρου, ώστε να διατυπώσει τις προσωπικές του θέσεις χωρίς όμως αυτές να σκιάζονται από υποκειμενισμό. Ο Καβάφης χρησιμοποιεί, παράλληλα, τον εκτενή αυτό τίτλο για να μεταθέσει χρονικά τη μελαγχολική αυτή κατάσταση στο παρελθόν και ως εκ τούτου να προσδώσει στις σκέψεις και τον προβληματισμό του διαχρονικότητα αλλά και καθολικότητα.

B2. Εκφραστικά μέσα:

- «Τό γήρασμα τοῦ σώματος καί τῆς μορφῆς μου εἶναι πληγή»: μεταφορική εικόνα, με την οποία αποδίδεται παραστατικά το αίσθημα της φρίκης που προκαλούν τα σημάδια του χρόνου στο σώμα και την ψυχική μορφολογία του ποιητή.
- «εἶναι πληγή ἀπό φρικτό μαχαῖρι»: επανάληψη του στίχου 2 της πρώτης ενότητας με το στίχο 1 της δεύτερης ενότητας. Αυτό συντελεί τόσο στη συνοχή του ποιήματος όσο και στην έμφαση που δίνεται λόγω της φθοροποιούς δύναμης του χρόνου.
- «φέρε»: χρήση προστακτικής. Μαρτυρά την επιτακτική ανάγκη για βοήθεια και την απελπισία του ποιητή, ο οποίος σε παρακλητικό τόνο ζητά τα φάρμακα.
- «Εἰς σέ προστρέχω Τέχνη τῆς Ποιήσεως, πού κάπως ξέρεις ἀπό φάρμακα» Διάλογος (χρήση α' και β' ενικού ρηματικού προσώπου), που προσδίδει θεατρικότητα.

Γ1. Ο ποιητής, όπως κάθε θνητός, βρίσκεται αντιμέτωπος με την αδυσώπητη μοίρα του, με τη νομοτελειακά αναπόφευκτη πορεία προς το τέλος. Φριχτό μαχαίρι ο χρόνος, γι' αυτό δεν έχει ευκαρτέρηση καμιά. Ο δημιουργός, ωστόσο, γνωρίζει καλά ότι το μοναδικό καταφύγιο ενός ποιητή είναι σαφώς η τέχνη του, η οποία του επιτρέπει να αποστασιοποιηθεί από τον εαυτό του και να αφηθεί στη δημιουργική έκσταση, υιοθετώντας οποιαδήποτε περσόνα επιθυμεί, δημιουργώντας ένα διαφορετικό κόσμο, στον οποίο δε νιώθει πια ευάλωτος από το χρόνο.

Η αποστροφή (εἰς σε), το σχήμα της προσωποποίησης (προσωποποιείται η Τέχνη της Ποίησης και παρακάτω η Φαντασία και ο Λόγος) και η περίφραση «Τέχνη της Ποιήσεως» (όπου επιλέγεται η λόγια κατάληξη «ποιήσεως») από τη μια προσδίδει στο λόγο μεγαλοπρέπεια και καθιστά το ύφος υμνητικό, εγκωμιαστικό από την άλλη επιβεβαιώνει την ιδιαίτερη σχέση του ποιητή με την ποίηση. Ο ποιητής καταφεύγει στην ευεργετική λειτουργία της ποίησης για να απαλύνει τον πόνο των γηρατειών. Η κυρίαρχη ιδιότητα του, όπως φροντίζει να ενημερώσει τον αναγνώστη από τον τίτλο ακόμη, είναι ποιητική. Αφιέρωσε, δηλαδή τη ζωή του στην τέχνη του Λόγου. Υπήρξε ένας υπηρέτης της. Δεν είναι, επομένως, παράξενο να απευθυνθεί σε αυτήν, γνωρίζοντας βέβαια την παροδική ίαση, που μπορεί να του προσφέρει («κάπως») Η Τέχνη της Ποιήσεως είναι πολύτιμο βάλεσμα που κάνει να μη νιώθεται η πληγή. Η ποιητική πράξη λειτουργεί σαν ναρκωτικό. Απόπειρες νάρκωσης του πόνου γίνονται με τη Φαντασία και το Λόγο. Σίγουρα, η **Φαντασία** δεν υπαινίσσεται πλαστική ή δημιουργική φαντασία. Μάλλον πρόκειται για αναπαραστατική φαντασία, μ' άλλα λόγια για ένα είδος παραμορφωμένης μνήμης. Ο **Λόγος** αποδίδει με λέξεις, εικόνες και σύμβολα τη σύλληψη της Φαντασίας.

Η ποίηση, επομένως, δεν είναι απλώς μια δημιουργική ενασχόληση, είναι ένας ολόκληρος κόσμος στον οποίο ο ποιητής μπορεί να ξεφύγει από την παρούσα κατάσταση της θλίψης και να εισαχθεί σε μια νοητική κατάσταση στην οποία το πέρασμα του χρόνου και η συνακόλουθη φθορά του σώματος και της μορφής, δεν μπορούν να τον πληγώσουν.

Δ1. Ομοιότητες:

Τα δύο ποιήματα έχουν ως κοινό θεματικό άξονα τα γηρατεία και τον αμείλικτο χρόνο. Τόσο ο Καβάφης (Τό γήρασμα τοῦ σώματος καί τῆς μορφῆς μου) όσο και ο Λειβαδίτης (στην ηλικία μου χιονίζει, χιονίζει ἀδιάκοπα) αντιλαμβάνονται ότι η φθορά είναι αναπόφευκτη και έχουν πλήρη επίγνωση της πραγματικότητας. Επιπλέον, ο πόνος και η μελαγχολία είναι εμφανείς και στα δύο ποιήματα. Στο ποίημα του Καβάφη αυτό επιτυγχάνεται με την επανάληψη του στίχου «εἶναι πληγή ἀπό φρικτό μαχαῖρι». Στο ποίημα του Λειβαδίτη η αντίστοιχη μελαγχολική διάθεση εντοπίζεται στις λέξεις «ολομόναχος / χτυπήματα / πόνος». Τέλος, και οι δύο είναι ποιητές και καταφεύγουν στην ποίηση προκειμένου να εκφράσουν τα συναισθήματά τους. Για τον Καβάφη η ποίηση αποτελεί καταφύγιο, μία θεότητα. Μέσω της ποίησης μπορεί για λίγο ο δημιουργός να ξεχαστεί, να ξεφύγει από τη δυσάρεστη πραγματικότητα της μελαγχολικής ηλικίας του. Ο Λειβαδίτης την παρομοιάζει σαν μια μεγάλη αλήθεια στην οποία μπορεί να καταφύγει, έστω και «ὔστερ' ἀπό χρόνια».

ΜΕΘΟΔΙΚΟ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ

Διαφορές:

Η λειτουργία της ποίησης για τον Καβάφη έχει αναλγητική καθώς τον λυτρώνει προσωρινά και τον αποφορτίζει συναισθηματικά. Ο Λειβαδίτης είναι περισσότερο απόλυτος καθώς δηλώνει ότι κανείς δεν μπορεί να τον βοηθήσει. Τέλος, ο Καβάφης με τον εκτενή τίτλο χρησιμοποιεί ένα προσωπίδιο δίνοντας καθολική και διαχρονική διάσταση στο θέμα των γηρατειών. Αντίθετα ο Λειβαδίτης μιλά άμεσα για τον εαυτό του, δίχως να κρύβεται, δίνοντας ένα προσωπικό τόνο στο ποίημα. Αυτό ενισχύεται και από τον ίδιο τον τίτλο «Αυτοβιογραφία».

Επιμέλεια θεμάτων

Χατζηβασιλείου Βάγια, φιλόλογος